

“Jospa teidänekään sydämenne ei olisi kylmä”

Hennamari Huikko 2025,
väitöskirjatutkija,
opettajankoulutuslaitos JYU

”Viimeinkin se juhlallinen päivä koittanut, jona ensimmäinen seminario kansan opettajain ja opettajattarien sivistämiseksi on avattava täyttämään meidän kansamme kieltämätöntä tarpetta. Tänä juhlallisena hetkenä saan siis minä seminarion virantoimittajana Johdattajana julistaa tämän veliaikaisen seminarion avatuksi. Sydämeni on kuin täytettynä palavalla kiitollisuudella Jla kohtaan, joka johdatti tämän tärkeän asian hyvään alkuun, en voi olla lausumatta alamaista kiitollisuuttamme meidän jalolle Keisarillemme joka itse pani tämän kysymyksen alulle, sekä Keisarilliselle Senaatille, joka kiitättävällä hartaudella on kaikin voimin tärkeitä asioita edistänyt. Tästä palavasta kansan sivistyksen harrastamisesta on meidän nykyinen hallituksemme nauttiva katoamattoman kunnian nykyiseltä ja tulevaisilta suvuilta” (Cygnaeus 1863, 13).

Johdanto

Tässä kirjoituksessa raapaisemme suomalaisen sivistyshistorian pintaa Uno Cygnaeuksen elämäntyön kautta. Liikumme ajassa, jolloin suuresti kritisoitu ja arvostettu koululaitos tuli ja muokkasi routaista isänmaatamme vuodesta 1863 lähtien. Sivistys, jollaisena sen edelleen tunnemme, on tuon ajan papeilta saatua. Käsityksemme sivistyksestä ja koululaitoksen synty osoittautui edistyskelliseksi ajatteluksi ja oli kiinteästi suhteessa sen kristillisiin lähtökohtiin. Tämän muutosvoimaisen sivistyksen toimeenpanijoina oli usein muun muassa aivan tavallinen opiskelijaksi opiskeleva talonpoika. Kirjoituksessani avaan lyhyesti muutamia näköaloja, kuten esimerkiksi sitä, miten suomalainen kouluajattelu on muotoutunut Uno Cygnaeuksen myötä sekä miten ja millä tavoin Cygnaeus on suomalaisen kouluajattelun juuri. Lisäksi luon katsauksen Cygnaeuksen ajatteluun keskeisesti vaikuttaneisiin filosofiin, Pestalozziin, Fröbeliin, Diesterwegiin sekä J.V. Snellmaniin. Lopussa kutsun lukijaa ajattelemaan kanssani, miten esimerkiksi Cygnaeuksen käyttämä opettajanrakkautta resonoi kohtaamisen pedagogiikan kanssa kristillisen kasvatuksen kentällä. Kirjoitukseni pohjaa parhaillaan työstämäni opettajanrakkautta käsittelevään väitöskirjaani sekä alustaviin tutkimustuloksiin.

1. Kriittikki

Uno Cygnaeuksen hahmo historiallisena vaikuttajana herättää usein monenlaisia tunteita. On kansakoulun käynnyttä sukupolvea, karttakeppiä sekä verkkokalvoihin porautunut Uno Cygnaeuksen kipsinen rintakuva. Näiden ohella vieläpä historiallis-fiktiivinen kirjallisuus, mahdolliset naisseikkailut, luennot, mielikuvitus, näytelmät sekä opettajaseminaarin uskonnollisuus, kuri ja moraalikäsitys antavat oman leimansa käsitykseen Uno Cygnaeuksen persoonasta. Kustaa H. J. Vilksen (2010) tuo tutkijan näkökulmasta kriittisyyttä Cygnaeuksen kansalliseen suurmieliseen maineeseen tarkastelemalla Uno Cygnaeuksen

elinaikana ja jälkeen ilmennyttä ihannointia ja ”suurmieskulttia” (Vilkuna 2010). Tutkimuksessa (2010) tarkastellaan kriittisesti kuvaa Cygnaeuksesta, jossa kansakoulun isän ihannointi rinnastuu kuvaan messiaanista, myyttisestä pelastajasta ja jumalisesta hahmosta ja jonka ”elämäntyö elää, vaikka mestari on kuollut”. Samaisessa tutkimuksessa tarkastellaan kriittisesti Suomen kansan kuvaamista raamatullisesti, valittuna kansana (Vilkuna 2010). Tutkimusaineistoni ei suoranaisesti vahvista kuvaa Cygnaeuksesta kulttihahmona, sillä se keskittyy ensisijaisesti opettajaseminaarin ja kansakoulujen järjestämistyöhön. Toisaalta tutkimuksessani myös lähdeaineistona oleva G. F. Lönnbeckin (1890) Cygnaeus elämäkerta, johon myös Vilkuna (2010) useasti viittaa, antaa tunnustettavasti jossain määrin juhlallisen kuvan Cygnaeuksen persoonasta, joskin samalla kiistattoman kuvan elämäntyönsä merkityksellisyydestä.

2. Millä tavoin Cygnaeus on suomalaisen kouluajattelun juuri?

Pääasiallisena tutkimusaineistoni on Jyväskylän opettajaseminaarin muistojulkaisussa painettu Uno Cygnaeuksen Jyväskylän opettajaseminaarille pitämä avajaispuhe vuodelta 1863 (Mikkola, Leinonen & Rekola 1937). Avajaispuhe avaa Cygnaeuksen kouluajattelua verrattain yksityiskohtaisesti ja kasvatustieteilijä Aukusti Salo (1937, 16, 17) esittääkin, että vaikka Seminaarin avajaispuhe ei anna mullistavaa uutta kuvaan Uno Cygnaeuksesta tai seminaarista, on se ilmiselvästi asiakirjana historiallinen ja tärkeäarvoinen. Käyttäessä seminaarin avajaispuhetta tutkimusaineistona, on huomioitava sekä puheen taustatekijät että tilaisuuden luoma juhlalpuheisuus. Kyse on kansainvälisesti kokeneen papin ja opettajan pitämästä puheesta. Cygnaeus toimi viisi vuotta pappina Alaskassa (1840 –1845) sekä 12 vuotta koulun johtajana Pietarissa. Lisäksi Cygnaeus teki kansakouluun tutustumiseen liittyvät tutkimus- ja opintomatkat Ruotsiin, Saksaan ja Sveitsiin ja näiden lukuisiin kaupunkeihin (Korpinen 2010). Ylempiin säätyihin kuuluvien, kuten papiston kohdalla, tämän kaltainen tausta ei ollut poikkeuksellista. Monia suomalaisia säätyläisiä toimi Venäjän imperiumin palveluksessa tai esimerkiksi opiskelivat Keski-Euroopassa. Toiseksi, on tunnustettava niin avajaispuheen ajankuvan mukainen juhlalpuheisuus kuin sen vahva uskonnollinen retoriikka. Ottaen huomioon Cygnaeuksen pappisviran ja aikakauden puhettavan, kyseinen juhlallisuus tilaisuudessa ilman minkäänlaista uskonnollista tai poliittista retoriikkaa olisi käytännössä mahdottomuus. Tässä mielessä avajaispuheen tulkitseminen uskonnollisena päätöksena tai poliittisena mielistelynä olisi helposti kapea näkökulma aineistoon.

”Laupias Isä armahda meitä ja varjele jonkun onnettoman joka unhottaa ja pettää sen korkean pyhän asian, jonka ovat ottaneet ajaaksensa; valaise heitä että se korkea ihana

päämaali Suomen kansan korottaminen aina olisi loistava ja kirkas silmäinsä edessä”
(Cygnaeus 1863, 16).

Avajaispuhe osoittaa, että Uno Cygnaeuksen ajatus suomalaisesta koulusta oli sekä edistyksellinen että ajankohtainen. Cygnaeus voidaan nähdä suomalaisen kouluajattelun juurivesana, sillä hän ymmärsi aikansa koulutustarpeen, tutki asiaa ja toimi näkemyksensä mukaan. Ulkomaanmatkojen ja opettajantyön kokemukseensa nojaten Cygnaeus osasi nähdä kauaskantoisesti ja edistyksellisesti. Vakuuttaakseen kuulijat kansakoulun sivistävästä tarkoituksesta sekä sen merkityksestä pohjakouluna, Cygnaeus perustelee koulutuksen järjestämistä kirkon monopolista irrallisena, mutta ei uskonasioista erillisenä. Tämä ajatus oli radikaali. Cygnaeuksen kansakoulunäkemykset olivat julkisen keskustelun paineessa ja kovan kritiikin keskellä vuosikausia. Kaiken keskellä Cygnaeus esittelee yhteiskuntarakenteellisen muutoksen tuulia eli kuntien ja valtion piiriin kytkeytyvän koulutusjärjestelmän. Cygnaeus oikaisee puheessaan mahdolliset väärinkäsitykset rippikouluun valmistavasta kansakoululaitoksesta sekä korostaa naisten tasa-arvoista asemaa koulutuksessa. Jälkipolvina voimme todeta, että esimerkiksi sivistys poliittisena momentumina tulisi tuosta hetkestä eteenpäin olemaan suomalaisuuteen ja koulutukseen sidottu yhteiskunnallinen ilmiö, jolloin kamppailu sen vallasta ja tilasta pohjautuisi vahvasti Cygnaeuksen avajaistilaisuudessa esittämään sivistyksen määrittelyyn, arvottamiseen ja luomiseen. Kuten puhe osoittaa, Cygnaeus tunnisti aiheen ajankohtaisen kriittisyyden.

”Mainitun esittelöin pääasiallisena puutteena oli että ne katsoivat kansankoulun etenkin rippikoulun valmistus laitokseksi ja kansakoulun opettajain sivistystä varten perustettavat seminariot lukkarikouluiksi. Tämä käsitys ei ole suinkaan nyt enää ajanmukainen; tuomiokapitulein esittelöt eivät siis voineet tyydyttää yleisön vaatimuksia” (Cygnaeus 1863, 10).

3. Filosofit

”Meidän velvollisuutenamme on heidän sivistäminen ei ainoasti opettajaksi vaan kasvattajaksikin ” (Cygnaeus 1863, 13).

Lönnbeckin (1890) mukaan Uno Cygnaeuksen muistiinpanoista ilmenee, että Cygnaeus sanoo tulleensa Amerikasta ”pää ja sydän täynnä kaikenlaisia puolikypsyneitä tuumia, jotka kuitenkin vähitellen varttuivat ja liittyvät kokonaisuudeksi, ideaaliksi, Pestalozzia, Fröbeliä ja Diesterwegiä lukemalla”. Sivistys käsityksen ja koulutuksemme lähtökohdat Suomessa liittyvät näin ollen eurooppalaisiin juuriin. Ilman Uno Cygnaeuksen ajatteluun vaikuttaneita keskieuropalaisia filosofeja olisimme kenties henkisesti köyhempi kansa. Lönnbeckin

(1890) teoksessa "Uno Cygnaeus Suomen kansakoulun isä" mainitaan usein nämä kolme kasvatustieteellistä vaikuttajaa, joiden merkitys Cygnaeuksen kansansivistysaatteisiin sekä käytännön työhön oli merkittävä.

Johann Heinrich Pestalozzi (1764 – 1827) syntyi Zurichissa ja oli sveitsiläinen pedagogi sekä "modernin kasvatustieteen isä". Pietarissa ollessaan Cygnaeus tutustui Pestalozzin kasvatustieteen ajatteluun. Pestalozzi oli huolissaan köyhistä, joista monet eivät käyneet koulua. Jos kävivät, koulutus ei vastannut todellisiin tarpeisiin, sillä koulutuksen tuli varustaa itsenäisyyteen sekä tarjota kykyä elämänlaadun parantamiseen. Pestalozzi ajatteli - edistyksellisesti ja demokraattisesti - koulutuksen kuuluvan jokaiselle. Merkityksellinen Pestalozzin näkemys kasvatuksesta oli, että koulutuksen tulisi kehittää "pään, sydämen ja käden" taitoja. Tämä tarkoitti, että ihminen, joka erottaa hyvän ja pahan kykenee toimimaan ymmärryksensä mukaan ja kasvamaan vastuulliseksi kansalaiseksi. Opettajakoulutuksen lisäksi Pestalozzin kontribuutio eurooppalaiselle koulutukselle ja kasvatukselle oli muun muassa lapsilähtöinen ajattelu opettajakeskeisyyden sijaan, osallistuminen oppimiskokemukseen passiivisuuden sijaan, sekä rakkauteen perustuva auktoriteetti pelon sijaan (The Johann Heinrich Pestalozzi Society 2021)

Friedrich Fröbel (1782 – 1852) oli saksalainen pedagogi sekä varhaiskasvatuksen uranuurtaja. Lastentarhamuseon (2022) Fröbel-historian mukaan Fröbelin filosofiassa kasvattajaa verrataan symbolisesti kasveistaan huolehtivaan puutarhuriin. Tällä tavoin kasvattajan tulisi tukea ja hoitaa lapsen kehitystä kohti ajattelevaa ja itsenäistä, tuntevaa ja luovaa oppijaa. Fröbelin näkemyksen mukaan aikuisen ja lapsen välisen suhteen tulisi olla lämmin sekä älyllisesti osallistava eikä alistava (Lastentarhan museo 2022). Fröbelin keskeinen ajatus on leikki (saks. spiel), sisäisen vapaata ilmaisua. Fröbelille leikki oli kehityksen korkein aste varhaislapsuuden kehityksessä sekä kaiken varhaislapsuuden toiminnan ydin. Varhaislapsuuden pedagogiikka ei olisi kiirehtivää tai määräilevää, vaan se myötäisi lapsen omatoimisuutta ja luonnollista kasvua. Siten lapsi kehittyisi ajattelemalla ja tutkimalla ja ilmaisisi ajatuksiaan ja itseään leikkimällä (Lastentarha museo 2022). Jyväskylän seminaari toteutti Cygnaeukselle merkityksellistä fröbeliläistä pedagogiikkaa naisseminaarilaisten opintoihin kuuluvassa Lastenseimessä.

Friedrich Adolf Wilhelm Diesterweg (1790-1866), saksalainen kasvatustieteilijä syntyi vuoden Ranskan vallankumouksen jälkeen. Kuten Pestalozzi, myös Diesterweg toimi köyhien puolustajana. Diesterweg puhui niiden puolesta, joilta "häpeällisesti puuttuvat sekä elämän perusedellytykset (kuten ruoka, vaatteet ja suoja) sekä tarpeellinen kasvatustieteellinen harjoitus ruumiin ja mielen kehittymiseksi" (Günther 2001). Diesterweg etsi käytännön ratkaisuja kansakoulujen (saks. volksschule) järjestämiseksi ja opettajasivistyksen

korottamiseksi (Günther 2001.) Diesterwegin kerrotaan olleen niitä saksalaisia ajattelijoita, joiden vaikutuksesta klassinen koulutus saavutti yliveraisen huippunsa (Günther 2001). Diesterweg toimi sekä Fröbelin että Pestalozzin seuraajana, ja kuten monet aikalaisensa, hän sai vaikutteita niin Jean-Jacques Rousseaulta kuin humboldtilaisesta ajattelusta. Diesterwegin ajattelun ydintä oli myös koulutuksen mahdollistaminen kaikille - erityisesti näkemys tasa-arvoisesta koulutuksesta. Diesterwegin näkemyksen mukaan koulutuksen tulisi tähdätä kokonaisvaltaisen persoonan kehitykseen ja siksi koulutus kuuluisi kaikille. Hän yhdisti ajattelunsa käytännön koulutukseen etsimällä työkaluja ja tapoja kouluttaa erityisesti peruskoulun (primary school) opettajia (Günther 2001.) Saksalaisen tradition sekä Diesterwegin vaikutuksen Cygnaeuksen voi nähdä käytännön esimerkin voimassa. Diesterwegin näkemykset olivat ristiriidassa valtion koulutusperiaatteiden kanssa, sillä Diesterweg oli nostanut esiin kysymyksen kirkon ja koulutuksen suhteesta (Günther 2001). Kuten myöhemmin Cygnaeuksen kohdalla, ajan uudismieliset koulutuspoliittiset kysymykset kirkon koulutusmonopolista aiheuttivat laajaa vastustusta. Günther (2001) esittää, että painostuksesta huolimatta Diesterweg ajoi Pestalozzin hengessä demokratiaan pohjautuvaa koulutuspolitiikkaa.

J.V. Snellman (1806-1881) oli suomalainen filosofi ja valtionmies sekä eräs Cygnaeuksen kouluajattelua mielenkiintoisesti koetellut ajattelija. Snellman näki sivistyksen ajalle yleisenä päämääränä. Se oli järkevästi ja moraalisesti perusteltua yhteistä tavoitetta kussakin ajassa. Snellmanin sivistyskäsitys ei ole sama asia kuin oppineisuus, sillä oppineen ajattelu saattoi olla sivistyksen vastaista. Oppimaton taas saattoi hankkia tietoa ja ymmärtää mitä aikansa häneltä vaatii. Snellmanilainen sivistyskäsitys on siis sen ymmärtämistä, mikä maailmassa on olennaista, mitä aikansa häneltä vaatii sekä pyrkimystä elämään ja toimimaan tämän mukaan (J. V. Snellman, Kootut teokset 1839 – 1881). Ajattelijana J. V. Snellman operoi ajan hengessä, oli toimelias ja kriittinen, otti osaa julkiseen keskusteluun ja oli laajalti oppinut. Cygnaeuksen jättäessä Senaatille julkisen ehdotuksensa kansakoulun järjestämisestä vuonna 1861 sai Cygnaeus ehdotuksineen ”ankaraa vastavirtaa, jossa kovasti käytiin ehdotuksen ja itsensä Cygnaeuksen kimppuun” (Lönbeck 1890). Ehdotuksen tärkeimpiä kohtia oli kolme: 1) kansakoulun on oltava yhteiskunnan pohjakoulu 2) kansakoulussa pidetään arvossa taiteellista käsityötä ja 3) ruumiillisen kasvatuksen tärkeys, naisten sivistyksen tarpeellisuus, sekä kansansivistys parannetun lastenhoidon kautta. Vastalauseita esittivät ehdotusta varten perustettu komitea ja sanomalehdistö.

Julkisessa keskustelussa kansakouluehdotusta tarkastelivat muun muassa J. V. Snellman. Lönbeck (1890) esittää, että vuoden 1861 aikana Snellman tarkasteli Litteraturbladissa kolmessa pitkässä kirjoituksessaan Cygnaeuksen ehdotuksia. Hän vastusti erityisesti sen

kahta pääperustetta vastaan: 1) sitä että kansakoulu on kasvatustila, sekä 2) että opetus ennen kaikkea tarkoittaa myös lapsen kehitystä. Nämä kaksi pestalozzisen kasvatustieteen näkemystä eivät sopineet yhteen Snellmanin filosofisten ja pedagogisten mielipiteiden kanssa. Kritiikkiä aiheutti myös se, että kansakouluaikataulu olisi ulkoapäin istutettu ajatus eikä se koskaan voisi juurtua Suomeen. Tässä mielessä Lönnbeck (1890) esittää Cygnaeuksen eduksi ”syvän ja kauas katsahtavan käsityksen kansansivistyksen merkityksestä”. Lönnbeck (1890) tuo esiin mielenkiintoisen tapahtuman Cygnaeuksen ja Snellmanin suhteesta. Cygnaeuksen muistiinpanojen mukaan Cygnaeuksen tullessa kansakoulun ylitarkastajaksi, hän kohtasi kadulla Snellmanin, joka sanoi ivaten, että ”kansakoulu ei ole toimittanut eikä tulekaan toimittamaan muuta kuin että sinä olet saanut ison palkan!”. Kymmenen vuotta myöhemmin Cygnaeus kertoo Snellmanin edelleen sanoneen: ”kansakoulu ei ole toimittanut eikä tulekaan toimittamaan mitään”. Tämän Cygnaeus kertoo Snellmanin sanoneen aikana, ”jolloin meillä oli jo kaksi seminaaria, sadoittain kansakoulunopettajia ja opettajattaria, ja paitsi kaupungeissa, myös hyvin monta kansakoulua maalla.” Seuraavan kymmenen vuoden päästä Snellman ei ollut enää samaa mieltä. 75-vuotissyntymäpäivänään (1881) Snellmanin ottaessa vastaan onnitteluita, kävi myös Cygnaeus onnittelemassa merkkipäivästä. Tuolloin Snellman ei ainoastaan ottanut Cygnaeusta vastaan hyvin sydämellisesti, vaan lausui, että Cygnaeuksen käynti oli se kunnianosoitus, jolle hän tuona päivänä pani suurimman arvion (Lönnbeck 1890.) Snellmanin hautajaisissa samaisena kesänä muistopuheen piti Sakari Topelius. Puheessa tämä sanoi Snellmanin olleen ”graniittia, voimakkain toiminnassa, tahdonvoimaisin” (Klinge 1997).

4. Miten suomalainen kouluajattelu on muotoutunut Cygnaeuksen myötä

Tutkimusaineistoni perusteella käsitys kansan sivistyksestä näyttäytyy eräänlaisena perusteellisena vastauksena Cygnaeuksen aikakauden koulutus tarpeeseen sekä tähän liittyvään julkiseen keskusteluun ja kysymyksenasetteluun. Cygnaeuksen kasvatustieteellisestä näkökulmasta käsin katsottuna tällä tarkoitettiin Suomesta uupuvaa järjestäytyneitä ja tavoitteellista kansan kouluttautumista (Cygnaeus 1863, 11). Opettajaseminaarin eräinä kantavina linjauksina, aikaa kestävästä hedelmästä, voidaan nähdä koulutuksen ajankohtaisuus, ajankohtaisen tarpeen tunnustaminen sekä tarkoin suunniteltu organisointi, järjestäminen ja struktuuri kansakouluineen. Koulutus itse esiintyy kannattelevana peruskysymyksenä ja välineenä kansan sivistämiseen. Avajaispuheessaan (1863) Uno Cygnaeus esittelee joskin yleisellä tasolla, mutta yksityiskohtaisesti tämän valtaisan hankkeen etenemistä, jonka tavoitteena on ollut opettajaseminaarin ja kansakoululaitoksen alkuun saattaminen Suomessa. Puheessa prosessin kuvaukseen sisältyy katsaus haasteiden koulumaan Suomen historiaan ja Suomen kansan vaiheisiin

sotineen ja nälkävuosineen. Merkittävää kouluajattelun muotoutumisen kannalta on, että Cygnaeuksen avajaispuhe johdattaa tiedon maallistumisen äärelle. Kansakouluasetuksen (1866) sekä sittemmin oppivelvollisuuslain (1921) myötä kansan koulutus uudistuisi ja koulutuksesta tulisi aikanaan koko kansakuntaa sivistävä voima, jonka eräänä päämääränä olisi taito lukea Raamattua siten, että ymmärtää lukemaansa. Tätä yhdessä eri aineiden opetuksen kanssa voidaan kutsua myös havainnollistavaksi opetukseksi tai vaikkapa taidoksi ajatella itse ulkoa opetteluun sijaan. Havainnollistava opetus on eräitä Cygnaeuksen kouluajattelun peruseräitä.

Cygnaeuksen vuoden 1863 pitämä avajaispuhe on suunnattu laajalle yleisölle ja harkitun täsmällisesti; Suomen kansalle, Venäjän suuriruhtinaskunnan senaatille ja keisarille, lehdistölle, kriitikoille, Jyväskylän kaupungille ja sen asukkaille, seminaarin opettajille ja lehtoreille sekä erityisesti vasta aloittaville opettajia opiskelijoille. Tulevat kansakoulun opettajat tulisivat olemaan paitsi kansankynttilöitä ja sivistyksen airueita, myös Suomen perähikiöiden todellisia kulttuurivaikuttajia. Kuten esimerkiksi opettajaseminaarin opiskelijan Minna Canthin elämästä voimme nähdä, kansakoulun opettajien yhteiskunnallinen osallistuminen ja osallistaminen, harrastuneisuus, taidollisuus ja toimeliaisuus vaikuttivat voimakkaasti ympärillä olevaan kulttuuriin ja eri yhteisöihin. Yhteiskunnallisesti erittäin merkittävää on Diesterwegin ajattelusta kumpuava demokraattinen, tasa-arvoinen koulutus. Tämä merkitsi, että säädystä tai sukupuolesta riippumaton tasa-arvoisen koulutuksen eetos tulisi olemaan radikaali muutos aikansa ajatteluun. Suomessa tämä tarkoitti, että koulutus kuuluisi kaikille lapsille säädystä riippumatta sekä poikien lisäksi myös tytöille. Vastoin aikansa yleistä ajatusta, Cygnaeuksen arvostus naisten kouluttautumisesta kohtaan oli aikaansa edellä. Cygnaeus arvosti ja puolsi naisten kouluttamista aikana, jolloin se ei ollut yleistä.

”4neksi waimopuolten sivistykselle on ylimalkain annettava suurempi arvo kuin tähän asti on tapahtunut. Hallituksen ja seurakuntain tulee tämän päämaalin saaduttamiseksi etenkin auttaa tyttökoulujen perustamista ja waimon sivistykseen välttämättömänä aineena kuulua huokeasti ymmärrettävä anatomia, s.o. tieto ihmisen ruumiista sen jäsenistä sekä johdatus lasten ruumiin ja sielun hoitamiseen” (Cygnaeus 1863, 11)

5. Opettajanrakkaus ja kohtaamisen pedagogiikka sisäisen peilinä

”Opettajan rakkaus, missä se on oikea, on vastamaton voima joka kaikki voittaa. Tämä kaikkea valloittava voima synnyttää ihanana siunauksena rakkauden oppilaisten sydämissä, avaa heidän mielensä opettajille ja sillä onkin terkäin voitettu. Kenellä ei ole totista opettajanrakkauden voimaa hänen ei pitäisi koskaan joutua opettajiksi. Jokaisen opettajan

tulisi muistaa nämä sanat: jos puhuisin ihmisten ja enkelein kielillä eikä minulla olisi rakkautta, niin olisin kuin helisevä vaski ja kilisevä kulkuinen. M. Yst. Me tiedämme ettei ihminen voi itsellensä antaa tätä totista, syvää, puhdasta opettajarakkautta. Se tulee miten kaikki hyvä lahja kaikki täydellinen lahja ylhäältä, valkeuden Isältä, pyhältä rakkaudelta. Se virttaa tästä lähteestä, jokaiseen sydämeen, joka uskon siteellä on Kristuksen kautta Jumalan yhteydessä. Usko tulee niin kuin Ap. sanoo saarnasta ja saarna Jlan sanasta. Rakentakaamme siis opetustyömme sille elämän sanalle joka puhuu meille pyhässä Raamatussa ja rukoilkaamme nöyrästi ja hartaasti Pyhää hengeä joka yksin voi lahjoittaa selkeän, valon järkähtämättömän uskollisuuden, väsymättömän rakkauden jonka tarvitsemme siunatulle työllemme” (Cygnaeus 1863, 14).

Opettajanrakkaus on alun perin Uno Cygnaeuksen käyttämä käsite kuvaamaan opettajuuden ”sisintä” vuodelta 1863 (Mikkola ym. 1937). Sitä on luonnehdittu Cygnaeuksen persoonan kautta elämäkerrassaan ”Uno Cygnaeus Suomen kansakoulun isä” (Lönbeck 1890), kristillisen pedagogisen rakkauden näkökulmasta Opettaja persoonallisuus teoksessa (Haavio, 1954, ilm. ensimmäisen kerran 1948). 2000-luvulle tultaessa opettajanrakkauden tutkimus käyttää termiä pedagoginen rakkaus (Skinnari 2004). Feministinen tutkimus pitänyt pedagogisen rakkauden tieteellistä keskustelua osittain yllä Suomessa viimeiset 20 vuotta. Intersektionaalisen feministisen pedagogiikan näkökulmasta opettajanrakkaus ilmenee ihmisen ulkopuolella, valtarakenteissa ja yhteiskunnan epäkohdissa. Se tapahtuu suhteiden välillä vuorovaikutuksessa eikä kasvattajan sisäisenä prosessina tai voimana. Opettajanrakkaus Uno Cygnaeuksen avajaispuheen (1863) mukaan taas on kasvattajan sisäinen voima tai prosessi, jota ulkoinen olemus heijastaa. Se syntyy Cygnaeuksen mukaan heikon ihmisen kokosydämisestä rukouksesta ja itsetutkiskelusta Jumalan edessä. Opettajanrakkaus on Cygnaeuksen mukaan lahja.

”Olettekos N. Yst. nöyrällä rukouksella anoneet Herralta että Hän valaisisi teitä Henkensä valolla oikein käsittämään ja arvossa pitämään sen korkean pyhän kutsumuksen suuren merkityksen, johon te olette valitut. M.N.Y. Isänmaa pitää täydestä syystä kansakouluinopettajaseminariora kellovillisten rehellisten kristillisten opettajain ja kasvattajain istukasmaanna. Te olette ensimmäiset taimet tässä tarhassa ja teitä monet silmäilevät teille lyö moni sydän, teidän edestänne nousevat monet rukoukset, jospa teidänkään sydämenne ei olisi kylmä” (Cygnaeus 1863, 15)

6. Miksi kristillinen koulu on Cygnaeuksen koulussa?

Jyväskylän Cygnaeuksen koulun (perustettu vuonna 1925) 100-vuotisen taipaleen kunniaksi voidaan juhlallisesti todeta, että Cygnaeuksen avajaispuhe on ollut Jyväskylälle merkityksellinen lähtölaukaus. Sen sisällöllä on vahva historiallinen, julkinen ja yhteiskunnallisesti painoarvo, jonka sivistyshistorialliset lähtökohdat ovat paitsi kirkkaasti perustellut, myös edelleen havaittavissa suomalaisessa kasvatustieteellisessä ajattelussa ja keskustelussa. Aina Fröbelistä, Diesterwegistä ja Pestalozzista Cygnaeukseen lähtien muun muassa lapsen etu ja ääni, oppiminen, pedagoginen rakkaus jai tasa-arvo ovat edelleen aikaa kestäviä lähtökohtia koulutuskeskustelussa. Tältä pohjalta on nähtävissä, että ihmiskäsitys ja ihmisarvo on keskeistä sivistyksessä ja koulutuksessa ja että Suomessa edellä mainituilla on Raamattuun perustuvat, kristilliset juuret. Jyväskylän kristillinen koulu avaa toiminta-ajatustaan ja arvojaan muun muassa kohtaamisen pedagogiikan kautta, joka nähdään elämäntapana sekä kodeissa että koulussa. Kohtaamisen pedagogiikka sisältää ajatuksen, jonka mukaan jokainen oppilas ja aikuinen on erityinen. Lisäksi halu rohkaista, kannustaa ja välittää toinen toisistamme sekä pyrkimys huomioida jokaisen yksilölliset tarpeet mahdollisimman hyvin ovat osa kohtaamisen pedagogiikkaa (Jyväskylän kristillisen koulun verkkosivut 2025). Saman henkisesti opettajanrakkaus saa aikaan kaiken muuttavan voiman, jonka seuraamusta ovat esimerkiksi vastarakkaus oppilaiden sydämissä, inspiraatio, empatia, toivo sekä resilienssi opettajantyöhön (ts. väsymätön rakkaus, kokonaisvaltainen hyvinvointi). Tulevat opettajat varustettiin vuonna 1863 tällaisella opettajanrakkaudella, joka toimisi pohjavirtana koetuksissa, tietojen ja taitojen opetuksessa sekä osana sivistystyön ydintä.

"Siunaa seminarion opettajia ja varusta heitä valolla, voimalla totisella opettajarakkaudella ja anna heidän sovussa ja yksimielisyydessä täyttää terkeän työnsä. Siunaa tämän kaupungin joka joka meidän laitokselle on suojapaikan antanut ja anna sen edistyä maallisissa ja hengellisissä riennoissansa. Siunaa maamme hallituksen liiatenkin jalomielisen rakastetun Suuri Ruhtinaamme ja herätä Hänen sydämessään edespäin saman lempeyden Suomen maalle kuin hän tähän asti on osoittanut. Siunaa meidän rakas suloinen Suomi ja ota laupeudestas pois se raskas risti joka painaa meidän päällemme. Siunaa Sinun valtakuntasi maan päällä ja kasvata, kutsu uskollisia työmiehiä Sinun viinamäessä työmiehiä jotka pelvotta itsensä säästämättä uhraavat jaloimmat voimansa, verensä henkensä Sinun valtakuntasi levittämiseksi, antaen Sinulle kunnian, sillä Sinulle olkoon kiitos ja kunnia. Amen" (Cygnaeus 1863, 16)

Ymmärtäen opetustyön kokonaisvaltaisuuden ja kuormittavuuden, Cygnaeus painottaa opettajanrakkauden välttämättömyyttä opettajuudessa toteamalla, että ilman rakkautta opetustyö on sisällötöntä ja vaikutusta vailla. Avajaispuheessa opettajanrakkaus näyttäytyy

opettajan työssä tärkeänä atribuuttina, jossa korostuvat yhtäältä opettajan työn kutsumuksellisuus ja toisaalta inhimillisyys, jopa heikkous. Tämän pohjalta opettajuus ja opetustyö voidaan nähdä kutsumustehtävänä. Suomalaiseen sivistyskäsitteeseen liitettävä vahva ja kansaa kaitseva instrumentti on opettajuus, jonka pohjavireenä on opettajanrakkauden ja kutsumustyön kautta ilmenevä näkemys kristillisestä kasvatuksesta. Tämän näkemyksen eräitä keskeisiä cygnaeuslaisia ajatuksia ovat näkemys opettajasta kasvattajana, ajatus nuorison parhaan edistämisestä sekä toistemme tasavertainen kohtaaminen (Cygnaeus 1863, 13-14). Näkemyksen kaltainen suhtautumistapa korostaa opettajaoppilassuhteen merkityksellisyyttä (Cygnaeus 1863, 13,14,15).

Lopuksi

"Opettajalle ja kasvattajalle ovat enemmän kuin muille ihmisille nämä sanat sanottuna: Parannu itse niin paranee! Sen tulee meidän R. Yt. joka päivä vilpittä tutkiskella itseämme Jlan edessä, totisella hartaudella ja sydämellisellä rukuoksella Herralle joka on heikkoudessamme voimakas tehdä työtä oman edistymisemme, yhä paremmin voidaksemme täyttää korkean, pyhän kutsumuksemme. Tuntiessamme ihmisvoiman puuttuvaisuuden huokatkaamme alati jokaisen työn alussa Herra auta minua tänä hetkenä! M.Y. Meidän tulee kokea herättää oppilaisissamme rakkaus koko elämän vaikutuksen kehoitukseksi, ja jos mielimme tässä onnistuaksemme täytyy meidän itsemme olla rakkauden hengestä liikutettuina ja herätettyinä " (Cygnaeus 1863, 14).

Mikä on sivistyksen päämäärä? Onko puhe kristillis-siveellisyydestä jo muinaishistoriaa? Sivistyä mihin? Viimeisimpään olisi helppo todeta, että hyvään opettajuuteen ja se tuskin olisi kovin harhaanjohtava näkemys. Kuitenkin sivistyksen päämäärä seminaarin avajaispuheen mukaan näyttäytyy opettajuutta laajempänä tavoitteena. Sivistyksen eräs päämäärä on lahjoittaa sivistys seuraaville sukupolville eli tulla kasvattajaksi. Avajaispuheessa puhutaan "tärkeästä kasvattajavirasta", jossa ihminen (opettaja) "palavalla rakkaudella" ja koko olemuksellaan antautuu tälle tehtävälle (Cygnaeus 1863, 13). Tämä ei tapahdu niinkään oikeanlaisen opettajuuden vuoksi, vaan kasvattamisen tähden. Cygnaeus ei pitäydy yksin ajan hengen mukaisissa koulutuspoliittisissa raameissa, vaan katsoo pioneerintyönsä vaikuttavan ylisukupolisesti (Cygnaeus 1863, 16). Juuri kasvatusta on suomalaisen opetustyön, koulutuksen ja sivistyksen erityinen ominaispiirre.

Paitsi että kirjoitukseni muistuttaa karttakeppien aikakaudesta ja Uno Cygnaeuksen kipsikuvista, se kenties tarjoaa tulevaisuuden kannalta tärkeää aivojumbppaa ja näköalaa suomalaisen opetustyön henkisistä juurista suhteessa lisääntyviin opettajantyön haasteisiin ajassamme. Ennen tytöt eivät saaneet koulutusta. Yksilöllinen tuen tarve, oppimisen

tasoerot, demografiset, teknologiset ja rakenteelliset muutokset ovat kenties oman aikamme pulmia. Pintaraapaisu Cygnaeuksen elämäntyöhön ja sen vaikutuksiin avartaa toivon mukaan ajatteluamme opetustyön voimavaroja ja suomalaista opetustyötä vahvistaviin näkymiin. Jospa kasvattajina sydämemme olisi tähän valmis.

Kirjallisuus

Akkaraju, S. (2023). *Pedagogical love during the age of the pandemic: Formative assessments to the rescue*. The Assessment Review. Saatavilla 7.9.2023

<https://assessatcuny.commons.gc.cuny.edu/2020/09/pedagogical-love-during-the-age-of-the-pandemic-formative-assessments-to-the-rescue/>

Cygnaeus, U. (1863). *Jyväskylän seminaari 1863-1937*. Muistojulkaisu. 1937. Uno Cygnaeuksen vihkimäpuhe 1863. Toim. J.M. Mikkola, Artturi Leinonen & Sulo Rekola. Osakeyhtiö Valistus. 9-16.

Gilligan, C. (1982). *In a different voice*. Harvard University Press.

Haavio, M. (1954). *Opettajapersoonallisuus*. K.J. Gummerus Osakeyhtiö. 138, 140, 141, 142.

Hyrkkänen, M. (2002). *Aatehistorian mieli*. Vastapaino. Jyväskylä. 57, 61, 72, 117, 118.

Jyväskylän kristillisen koulun verkkosivut. (2025). *Toiminta-ajatus*.

<https://www.kristillinenkoulu.com/koulu/arvot/>

Kaukko, M. (2021). *Pedagogical love in Finland and Australia: a study of refugee children and their teachers*. Pedagogy, culture and Society. Saatavilla 7.9.2023.

<https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/14681366.2020.1868555>

Koselleck, R. (2002). *The practice of conceptual history. Timing history, spacing concepts*.

StanfordUniversity Press. Saatavilla 7.9.2023. <http://files.eshkolot.ru/koselleck.pdf>

Lönnbeck, G.F. (1890). *Uno Cygnaeus Suomen kansakoulun isä*. Weilin & Göös. Saatavilla 7.9.2023.

https://books.google.fi/books?hl=fi&lr=&id=sP4pAAAAYAAJ&oi=fnd&pg=PA1&dq=lönnbeck+G.F.+uno+cygnaeus&ots=CRzBnrebNz&sig=hbs3PKTQOiGf07n1xmAKGvNqiQo&redir_esc=y#v=onepage&q=lönnbeck%20G.F.%20uno%20cygnaeus&f=false

Määttä, K. & Uusiautti, S. (2013). *Pedagogical love and good teacherhood*. In Education. University of Lapland. Saatavilla 7.9.2023.

https://www.researchgate.net/publication/351141815_Pedagogical_Love_and_Good_Teacherhood

Noddings, N. (1984). *Caring*. University of California Press.

Skinnari, S. (2004). *Pedagoginen rakkaus*. PS-Kustannus. 25, 26, 163, 165.